

Jaume Funes: «Quina culpa té aquest adolescent de tenir els pares que té?»

El psicòleg i educador diu que «en lloc de pensar, t'eduquen a dir: això és la veritat»

Defensa el discurs de l'esperança i de la paciència. Jaume Funes (<http://www.catorze.cat/noticia/4437/encantadorament/insuportables>) (Calatayud, 1947) és psicòleg, educador i periodista. Però, sobretot, un aliat optimista dels adolescents. Els acompanya sabent que el més important és procurar entendre'ls, fer-los costat i espolsar-los aquelles etiquetes que sovint pesen massa.

A *Educar els adolescents... sense perdre la calma* (<http://eumoeditorial.com/educar-adolescentssense-perdre-la-calma-171785>) (Eumo Editorial) encoratja pares i mestres a educar amb una mirada atenta, que estimi i faci de guia. Però també responsable: que, lluny de la rigidesa, sigui capaç de deixar ser.

Foto: Gemma Ventura

Tens una feina molt intensa.

Ahir estava amb una vintena d'adolescents joves del Carmel, en un centre obert, amb xavals, entre cometes, amb risc d'exclusió social. Quan els preguntava: els educadors d'aquí, què? Són enrotllats? Sí. Però quin és el millor? I una diu: Tal. Per què? Perquè només arribes aquí, et mira la cara i ja sap si estàs contenta o no. L'altre dia em feia mal el queixal i ella era l'única que em preguntava com estava. O anem de colònies i abans d'anar a dormir, si cal, ve i ens fa un petó. Estàvem parlant de xavals de disset i divuit anys.

Però també necessiten que algú es preocupi per ells.

Quan fa temps anava a la comissaria de la policia, perquè havien detingut algun xaval, sabia que anava a buscar problemes. Però el noi veia que en un moment de dificultat i de crisi, havia estat al seu costat. El que jo hi podia fer era relatiu. Però que ell veiés que quan estava detingut jo estava espantat, i m'hi interessava, era molt important.

Si tinc un problema i em fas costat, sigui ara o sigui d'aquí a vint anys, t'ho valoraré molt.

És el que em desespera en l'actualitat: quan apareix el tema de les etiquetes psiquiàtriques.

És una forma de catalogar en sacs.

He estat implicat en demandes de famílies de xavals que tenien la mateixa etiqueta: trastorn per déficit d'atenció, trastorn negativista desafiant. I? Ara què estem fent amb ells?

Posar-los un nom.

La família ja està tranquil·la perquè té l'etiqueta. Però i ells?

Els deixem ser més enllà de l'etiqueta?

Sí, però quina resposta els donaran? L'etiqueta serveix en la mesura que diferencia un diagnòstic i permet diferenciar la intervenció. Si et fa mal el cap, no et dono una medicina per als peus. Ara, si el noi és dispers, si no aguanta l'atenció més de dos minuts, la resposta quina serà? Prestar-li atenció i ajudar-lo que es centri. O donar-li un fàrmac. Al final hi ha la desesperació de com el podem ajudar perquè no s'espantï abans que comenci a tenir una mica de seny.

Com era la teva escola?

Vaig anar a una escola franquista, d'allò del tinter i la ploma.

Què hi vas aprendre i desaprendre?

No tinc un record especialment positiu de l'escola de primària. Em costa identificar els mestres que vaig tenir, més aviat els recordo molt rígids. Era l'escola en què havies de posar la mà i et pegaven amb el regle. Recordo més aviat anècdotes: era l'època de la gana i teníem la llet en pols dels americans, que feien la base al costat. Estudiàvem amb l'enciclopèdia Álvarez. Hi havia diversos volums amb totes les matèries: començaves per la història sagrada, Déu va fer el paradís, Abraham, Caïm, i després ja venien les matemàtiques. El que em va quedar més és l'afany dels meus pares perquè anés a l'escola i continués estudiant.

El teu pare, amb els seus estalvis, et va regalar un llibre.

Vaig voler *El marxismo como humanismo*.

No li va agafar un patatús?

Sí! Ell era carboner, s'ocupava de la calefacció de la primera residència gran inaugurada al carrer Manso, on hi ha un centre clínic. Anava a ajudar-lo quan descarregaven el carbó.

Et defineixes com a digestòleg. Què és el que hem d'assimilar?

Tot i que teòricament no tinc consulta, cada setmana haig d'ajudar algun adult desesperat amb algun adolescent. Al final arribes a la conclusió: quina culpa té aquest adolescent de tenir els pares que té?

Et deuen venir pares dient que el fill n'és el culpable.

Has de posar en relació el teu món i el seu. Alguna cosa hauràs d'adaptar, perquè si no, això no encaixarà mai. És xocant. Per exemple aquests dies amb la presentació del llibre, veus que hi ha dos mons: el rígid i el flexible. He trobat que algú ha llegit el llibre i li ha recomanat a una família rígida. El que ha llegit en clau positiva li dóna dient: mira-t'ho d'una altra manera. El qui ho reben em diuen: sí, ja tens raó en el que dius al llibre. Però veig com els costa canviar de xip: si em flexibilitzo ara, què em passarà? O com si no poguessin abandonar el mecanisme rígid.

Perquè és el més normal.

Aparentment és el que et dóna més tranquil·litat.

Diuen que és complicat educar i ho resols dient que és tan senzill com mirar, escoltar.

Complicat no és, complex sí. El problema és que volem tenir una teoria, que sigui coherent i que la realitat s'hi adapti. Però la realitat és tan canviant que el que has de fer és buscar una explicació semilògica del que està passant.

Des de petits ens eduquen en la rigidesa.

Suposo. En lloc de pensar, t'eduquen a dir: això és la veritat.

En lloc de reflexionar, memoritzar.

I en lloc de veure quina és la resposta en cada situació, dir: les respostes són aquestes i aplica'n una. Crec que aquesta és la pega, i tant. En un món amb tantes incerteses, per què es ven molt més un manual d'autoajuda que no qualsevol dels llibres reflexius? Si en lloc d'escriure això hagués fet manuals d'autoajuda, m'hauria forrat. Però no en sóc capaç. A més, hi ha una cosa que em desespera molt: les mares intenten ser bones mares i els pares, també. Una altra cosa és que ho siguin.

Als pares ningú els ensenya a ser pares.

Per això és tan necessari que trobin alguns espais de cafè, tertúlia. Que trobin altres pares i que puguin dir: no ho estic fent tan malament. Intento fer el que sé, el que puc. I si em donen alguna idea més, ja l'aplicaré.

Seria desacomplexar i relativitzar?

Sense passar a l'altra banda de dir: ja creixeran. No. Un fill creixerà depenent de si els pares són al seu costat.

Els manuals acomplexen?

Sí.

Què proposes?

Ajudar la mare a pensar què ha fet, si ho pot fer d'una altra manera. A descobrir que si fa un petó al fill, potser s'arregla. A ensenyar-li que hi ha un univers una mica més ampli del que té. Perquè moltes vegades el que fan els pares és reproduir l'esquema amb què van ser educats.

Encara et diuen que una mica de mà dura no aniria malament?

Encara. Hi ha massa gent que de seguida vol retornar al passat. Una experiència curiosa de no fa gaire: Calatayud, que és un jutge de menors, va ser famós perquè posava sentències de l'estil: quan aprenguis a llegir torna i et perdonaré la pena. Però és un fatxa. Per exemple, defensa que els pares poden envair la intimitat dels adolescents: has de mirar què fa al Facebook, que té a l'armari. Els pares han d'estar a prop, escoltar, mirar, preguntar. Però investigar així? Quan governava Zapatero, estava irritadíssim perquè va suprimir del codi civil la possibilitat del càstig físic. Estava enfadadíssim perquè havia privat als pares de poder donar una hòstia a temps. Quan teoritzes la violència és que has perdut altres eines.

Una de les millors eines és saber escoltar?

Al final educar és un intent d'autocontrol. Intentar aguantar, en la mesura que t'està provocant, perquè vegi que la teva resposta no va en la mateixa línia que la seva provocació. Si d'entrada assumeixes que pegar és un mitjà correcte, has fracassat. Ara, que li acabes donant un cop al cul? Ningú et portarà a la presó, però que sàpigues que hauries d'haver intentat altres recursos.

Quan a un adolescent se li diu que està a l'edat del pavo, sembla que es dirigeixin a algú que està aïllat en un altre planeta.

Les paraules sempre acaben perdent el seu sentit. El gall d'indi vol lluir-se i atraure el mascle. L'adolescent vol ser un personatge visualitzat: si no em miren, no existeixo.

Per això hi ha el Facebook i l'Instagram.

Necessito ser contemplat. Provocar por quan vegin la pinta que tinc. Que la gent canviï de vorera quan vaig en grup. Tota conducta adolescent sempre està al servei de l'atenció: existeixo, jo no sóc com tu, que ets una carrossa, però tampoc sóc com el del costat. Cal entendre que això no és un problema, és la manera de ser d'aquesta edat. I una part d'aquesta història no l'han construïda ells, sinó la societat de la imatge. En la mesura que tens trenta segons de tele, o x seguidors al Youtube.

No tenir prous seguidors a Instagram els pot ser un problema.

Si no tinc prou "m'agrada", no existeixo. Hem agafat una necessitat seva, que és la necessitat d'aparèixer, i l'hem convertit en un fenomen mediàtic comercial. Hi ha la youtuber que quanya pasta cada dia recomanant la bossa o la faldilla i té disset anys. Qui ha construït aquest fenomen? El mercat. El mercat no fa més que intentar descobrir necessitats de cada etapa evolutiva de la vida.

I l'adolescent és una mina.

La clau de l'èxit d'una marca és penetrar en el món adolescent. I com que els adults volen ser com els adolescents, si passa a ser un producte que defineix la vida adolescent, definirà la vida dels adults. Com a estratègia està pensada perfectament. Quan feia classes a ESADE un dia vaig

trobar que feien un congrés internacional amb totes les grans marques amb una clau: si definim els adolescents com a bons consumidors, haurem aconseguit uns hàbits de consum que perduraran al llarg de tota la vida. Aprofiten el món vital de l'adolescent en clau mercantil. La necessitat comunicativa d'un adolescent que acaba de deixar la parella és altíssima. Abans fins que no tenies un telèfon no podies dir res, ara ja has entrat a l'ascensor que ja li has enviat un missatge.

És una forma de viure diferent.

Abans podies provar poques coses, ara moltes.

I es volen provar amb més urgència?

Crec que el que és més complex és voler provar amb urgència el que abans era l'etapa sis, com a etapa un. Per dir-ho d'alguna manera: follar abans de fer petons.

Cremes tot el que ve abans.

Com que és molt probable que la primera experiència no sigui plaent, associaràs una insatisfacció al que podria haver estat una satisfacció construïda pas a pas. Descobrir el plaer d'estar al costat d'algú que t'agrada és un plaer. Però si quan estàs al seu costat, no ho estàs gaudint, sinó mirant com t'ho muntas per aconseguir que aquesta nit es deixi ficar al llit, ja l'has liat. I si li has de ficar mà en lloc d'intentar acaronar-la o acaronar-lo...

Però la imatge que reben des de fora és que estar amb algú al llit és una passada.

Pensa en la sèrie *Merlí*. Hi ha una intensitat sexual molt gran. Hi ha la Tània, la noia que encara no ho ha fet. En lloc d'ajudar-la a adonar-se que possiblement ha tingut altres bons rotllos que no han acabat en sexe però han acabat bé, la seva obsessió és fer-ho. Amb qui sigui. Aquella expressió: ?Sóc molt bona noia, molt amiga de tothom, però ningú em folla?, la va repetint. Simbòlicament és el paradigma de dir que tens més amics que ningú, o d'intentar donar-li una altra explicació.

Si ho cremes tot tan ràpid, arribes als setze anys i què toca?

A l'època de l'heroïna, alguns consumidors tenien un mecanisme similar. Tenien cotxes, famílies, parelles, diners. I ara què? I l'ara què era l'heroïna. Quan estàs en un nivell vital de saturació d'estímul i respostes, hi ha un moment en què tot és avorrit.

En una època en què vols provar, hi ha el perill que et cataloguin a la primera.

El drama sempre ha estat el mateix: veure en qualsevol conducta l'hipotètic problema que es pot produir si es continua en aquella línia. Veiem abans que la meva filla acabarà en mans de qualsevol i serà una puta que ara la meva filla està provant i descobrint. El més complicat és explicar als pares que la immensa majoria de xavals mai passa de provar.

Què han de fer els pares?

Que deixin provar, però observant. Hi ha coses que s'han d'impedir, perquè la possibilitat del desastre és molt alta. No li pots dir al teu fill o filla: vés amb qui vulguis, li hauràs de dir per sistema: mira si el qui va amb tu vol el mateix que tu. Si vols provar, com a mínim, que l'experiència et deixi alguna cosa positiva. Perquè no és provar per provar. Se suposa que proves per una cosa interessant, atractiva.

Seria educar per tenir criteri?

Que no ho facin perquè ho fa l'altre. És que aquell d'allà no és verge als tretze anys. I què? Pregunta-li què recorda de satisfactori de la primera experiència. Perquè potser resulta que no et compensa. Trobar aquests adults, que no sempre poden ser els pares, poden ser els tutors o educadors, que els ajudin a descobrir què val la pena i què no. I el que val la pena no és el que li diguis, sinó que ella o ell puguin provar o valorar allò que els deixa aquesta experiència.

Aquí també entraria un altre tema que és acceptar que el fill vulgui coses que potser tu no vols.

I que està en mons que desconeixes. Bona part de la incertesa actual és que els fills no estan reproduint la nostra adolescència. Una part del que fan ens és totalment desconegut.

Et trobes pares que voldrien que els fills fossin com ells?

I que no entressin en més territoris que els que ja han explorat.

Existeix el sóc metge i vull que el meu fill ho sigui?

Possiblement ara existeix la idea de dir: a la vida m'hauria agradat ser això i vull que el meu fill sigui això. No tant que sigui el que sóc, perquè potser no és el que desitjo, però que sigui el que havia desitjat ser. Hi ha molts pares que parlen dels fills amb una mena de projecció de futur que dius: és el teu fill, no tu. O ?m'ha tret tot notables?.

Al meu servei.

Ho ha tret ell! M'ha sortit un nen molt bo. És aquesta mena de projecció.

I de possessió.

I de presumir. És aquesta cosa tan complicada per als adults que és deixar que el teu fill sigui una persona singular. Que el fill aprengui de tu però que no et reproduï. Un exemple: estàvem treballant en un seminari amb directors i caps d'estudi i ho parlàvem: un adolescent et descol·loca. Va amb pantalons baixos ensenyant la ratlla del cul. Però recorda quan eres adolescent i tenies desitjos. Com que ara descol·loquen contínuament perquè com a mestre ja no pots ensenyar com ensenyaves o el criteri sobre tenir un bon nòvio o una bona nòvia ja no és el mateix, has de tornar a pensar.

Dius que treballar amb adolescents t'impedeix ser conservador però tot i això, hi ha molts mestres conservadors.

La majoria ho són.

Un mestre conservador d'adolescents deu estar la majoria del dia enfadat.

O frustrat, perquè no es produeix res del que havies previst que s'acabés produint. Pots ser conservador, en el sentit de tenir idees tradicionals, però si estàs amb un adolescent, la innovació vital és tan alta que t'obliga, com a mínim, a tenir curiositat pel que està passant. Perquè si no, t'estàs referint a un món que ja no existeix. No pots dir: el teu pare té raó. Sí, però fes-la coincidir amb les altres raons. Ser conservador et condueix a una desesperació contínua i a crear un tipus d'adolescents que alguns aguanten, però que la majoria entren en crisi un dia o altre.

Exploten?

Recordo a la meua època noies molt ordenades, que complien tot el que volien els pares, però que amb divuit anys entraven en crisi. Perquè comprovaven que això d'anar a la universitat no era el millor de l'univers ni tampoc haver estudiat el que els havien dit que estudiessin.

La base seria la comunicació i respecte.

D'entrada que vegin que ells t'interessin. No que siguin com tu voldries que fossin. Òbviament ells ja descobreixen que per a tu algunes coses són millors i d'altres pitjors. Ahir, quan estava amb aquells adolescents, era meravellós com explicaven el tema de la pobresa. Tots venien de famílies pobres. Hi havia una noia que em va dir: jo ja veig que els meus pares no tenen diners. Quan en tenen, em compren coses per a mi, i no per a ells. I els dic que no em comprin res, que ja tinc prou coses. Ella tenia la sensació de tenir molt i que el seus pares no tenien res. Però aquests pares, en qualsevol cas, estan disposats a mirar-se la filla.

Hi ha distància entre la vida i l'institut?

Cada vegada més distància. Crec que és un dels grans dilemes: la secundària és un gran desastre, salvades les distàncies, perquè hi ha gent que treballa molt bé.

Què falla?

D'entrada que els tutors no tenen l'encàrrec d'ocupar-se dels adolescents, tenen l'encàrrec d'instruir-los. La segona cosa que falla és que com que és difícil justificar la quantitat d'estupideses que han d'aprendre per raons d'instrucció, el sistema no és molesta a descobrir per on passa la vida d'aquests xavals per tornar-la a recuperar. A fer l'esforç de reconèixer on és el món dels adolescents perquè té a veure amb allò que han d'aprendre. Fallen coses greus com el fet de mantenir les assignatures, els professors individuals. No pots globalitzar el coneixement. Anar passant d'una assignatura a l'altra en una època en què qualsevol informació que busquin està sempre globalitzada. Si li afegeixes que la didàctica per aprendre té poc a veure amb com raonen, acaba sent un còctel molt explosiu.

I a això hi ha qui s'hi adapta i qui no.

Alguns no volen i altres no poden. Ahir els preguntava: per què veniu aquí a fer deures? Que no els podeu fer a casa? I suaument deien és que allà no em concentro. I després em venien a conèixer i em deien que el pare no hi és. I no està per aquestes històries. A la seva classe hi deu haver un vint per cent que els passa el mateix.

Quin tant per cent diries que s'adapta a com està estructurat el sistema educatiu a la secundària?

No genera problemes a un cinquanta o a un seixanta per cent.

Quin és el primer canvi que faries als instituts?

El primer és, en qualsevol cas, canviar l'encàrrec: deixar molt clar que es dediquen a acompanyar educativament adolescents que aprenen i que mitjançant l'aprenentatge són educats. Això obliga a canviar bona part del professorat i a carregar-se el currículum. A introduir l'espai de la reflexió, del pensament, de la discussió. I obligar a fer una educació basada en l'experimentació i en el grup.

En la vida?

Sí. Experimentació i descobriment. No nega que hagin d'aprendre una cosa de la qual en trauran profit més endavant. Ningú ha dit que tot hagi de ser entretingut i divertit.

Diries que la majoria de mestres d'instituts tenen vocació?

Tenen una vocació instrumental. Es van posar allà perquè era una sortida. Diria que més enllà del quaranta per cent del professorat de secundària, no trobaríem persones que la seva voluntat sigui

ser útil a la vida dels adolescents. Són persones que, en tot cas, volen ensenyar el que consideren que és imprescindible.

Estimen més l'assignatura que ensenyar?

Sí. Vaig aprendre això a la universitat i és importantíssim: el magma la terra i no sé què. I, per tant, ells ho han d'aprendre. I en el millor dels casos ho ensenyaran bé, en el sentit didàctic. I el que és més complicat és com fer que el magma interessi a un adolescent volcànic. És una patata calenta complicada.

Pennac (<http://www.catorze.cat/noticia/4586/mal/escpl>) parla dels mestres que en situacions molt fràgils i dures et poden salvar.

Per això quan he parlat amb mestres no he deixat d'insistir en el fet que vosaltres sou grans oportunitats a les vides d'aquestes persones. En un moment delicat, tant poden acabar sent útils com espatllant-los, encara que no sigui voluntàriament. Hem de tenir molta cura. Perquè trobar-se un adult o un altre, que reacciona d'una manera o d'una altra, serà clau en la vida d'un adolescent. Especialment, segon, tercer d'ESO és clau perquè trobin adults que se'ls mirin d'una altra manera. I estiguin disposats a suportar la impertinència quotidiana.

Recordes alguna situació en què sentissis que havies ajudat algun adolescent a no enfonsar-se del tot?

Sí. Recordo un xaval que va acabar a la presó i al cap d'un temps el vaig trobar fent de guàrdia de seguretat amb pistola. Recordo algun xaval de l'heroïna que em deia: Jaume, dius que no em fiqui cavall però la meua mare és alcohòlica i el meu pare ha mort. Surto de la presó i no tinc res a fer. Què vols que faci si no punxar-me? Els vas aguantant, aguantant, aguantant i després trobes que han tirat endavant, s'han casat, tenen empreses. Una cosa sí que està clara: si aquest xaval no hagués tingut aquella oportunitat, possiblement no hauria estat igual. No és que sigui gràcies a tu. No: la teua oportunitat, en aquell moment, va servir per no col·locar-lo en el territori del desastre. Malgrat que estava predestinat a acabar malament, aguantar-lo una sèrie de temps ha permès que trobés un futur diferent. Potser no ha estat una meravella, però com a mínim no està mort, no s'ha continuat destruint.

Els seus pares ho deuen tenir present.

L'altre dia, firmant llibres, una senyora gran -sóc terrible per recordar els noms-, gairebé de la meua edat, em va dir: recordes quan? I em recordava que fa uns trenta anys ella estava desesperada pels seus fills i li vaig dir: no et preocupis, que sortirà bé. I ara em confessa: allò que ens deies, que no ens ho creïem, ha acabat funcionant i ara té quaranta anys i té una criatura. Et trobes amb famílies que en aquell moment no suportaven gaire el discurs de la paciència o de l'esperança, però que finalment et diuen: tenies raó. Allò ha acabat bé.

Ets optimista?

Si no ets optimista almenys has de tenir cert realisme. Actuar de la manera contrària no arregla res, complica les coses. Per tant, com a mínim intenta ser humanista, flexible, comprensiu. Perquè això dona més possibilitats que acabi bé. La rigidesa, la sanció, l'etiquetatge servirà per algú, però per a la immensa majoria no arregla res.

T'agraden, eh?

A vegades em pregunten: com pots portar quaranta-i-pico d'anys suportant-los? No ho sé. Algun dia m'agafarà un infart per l'acumulació de patiment emocional que he tingut al llarg de la vida. De patir per xavals que patien. He hagut de posar la distància professional necessària per no caure al mateix caos emocional que ells. Però no he pogut ser un personatge insensible. Perquè a un

adolescent li has de demostrar que pateixes pel que està patint ell.

És estimar?

Sí. Una de les coses més divertides que he trobat és quan els adolescents es dediquen a tranquil·litzar-te.

Això passa?

Sí. Quan els dius: estic preocupat per això que et passa. I et responen: no, no, tranquil.

Foto: Gemma Ventura